

«Евразийский национальный
университет имени Л.Н.Гумилева»

Экономический факультет

Кафедра учет и анализа

ФГАОУ ВО «Российский
университет дружбы народов»

Экономический факультет

Кафедра бухгалтерского учета,
аудита и статистики

**«МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ УЧЕТА И АУДИТА:
ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ЭКОНОМИКИ»**

**Сборник статей Международной научно-практической
конференции 16 апреля 2021 г.**

Нурсултан

УДК 657(47+57)

ББК 65.053

П78

Рекомендовано к печати Ученым советом
Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева

Рецензент – доктор экономических наук, профессор *Алиев М.К.*

Научные редакторы:

заведующая кафедрой учета и анализа ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, кандидат экономических наук, ассоциированный профессор *Г.Д. Аманова*
PhD, и.о.доцент ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Жолаева М.А.
заведующая кафедрой бухгалтерского учета, аудита и статистики РУДН, кандидат экономических наук *М.В. Петровская*

П78 «Международные стандарты учета и аудита: практика применения в условиях цифровой экономики»: сборник статей Международной научно-практической конференции. Астана, 16 апреля 2021 г. – Нур-Султан: ЕНУ им Л.Н.Гумилева, 2021. – 256 с.

ISBN 978 601 337 121 4

Сборник статей научно-исследовательских работ студентов, магистрантов, докторантов, профессорско-преподавательского состава по итогам Международной научно-практической конференции 16 апреля 2021 г.

Предназначен для широкого круга читателей.

Электронная версия материалов сборника размещается на сайте www.enu.kz

Сборник научных статей участников конференции подготовлен по материалам, представленным в электронном виде. Ответственность за содержание материалов несут авторы статей.

© Коллектив авторов, 2021
© ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, 2021

ISBN 978 601 337 121 4

Инфляция жағдайындағы қаржылық талдау

Закина Асель Нурлановна

«Экономика» бағытындағы «Есеп және аудит» мамандығы
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-нің 4-курс студенті
Қазақстан

Аннотация. Берілген мақалада Қазақстан Республикасының зағнамасына сәйкес қаржылық есептілікті жасау, оның инфляция жағдайындағы өзгерісі, инфляцияның ұйымның экономикалық жағдайына тигізетін әсері, инфляциямен күресу барысында ұйымда қолданылатын әдіс-тәсілдер жиынтығы қарастырылған.

Тірек сөздер: инфляция факторы, ақша қаражаттары, валюта бағамдарының ауытқуы, капиталдың жалпы өсімі

Financial analysis in the context of inflation

Zakina Assel Nurlanovna

A 4th year student of Economics
«Accounting and auditing» profile
Faculty of Economics
Eurasian National University
Kazakhstan

Annotation. This article considers the preparation of financial statements in accordance with the laws of the Republic of Kazakhstan, its changes in inflation, the impact of inflation on the economic condition of the organization, a set of methods used by the organization in combating inflation.

Keywords: inflation factor, cash, exchange rate fluctuations, total capital growth

Инфляция мемлекетте бағалардың көтерілуімен, ұлттық валютаның күнсыздануымен және сатып алу қабілетінің төмендеуімен сипатталады.

Ұйымның шаруашылық қызметіне инфляция үлкен әсер етеді. Инфляция барысында кәсіпорын пайдаланатын негізгі құралдардың, тауарлы-материалдық қорлардың құны төмендейді, дебиторлық берешектер, бөлінбеген пайдалар, инвестициялық қаржы құралдары, яғни ұйымның қаржылық және қаржылық емес активтерінің нақты құны төмендейді, сонымен қатар пайданың өсуі мен одан алынатын салықтық төлемдердің өсуіне әкелетін дайын өнім өндірісінің өзіндік құны төмендейді, ұйымның болашақтағы табыс табу деңгейі құлайды. Инфляция факторы, әсіресе, ұйымның ұзақ мерзімді қаржылық операцияларында ерекше білінеді.

Инфляция тек біздің мемлекетте емес, әлемдік қоғамның барлық елдерін қамтитын объективті, үнемі қызмет етуші факторы болып табылады. Экономикалық теорияда өндірістің дамуы үшін баға құнының өсуі 10%-ды құраса, бұл экономиканың дамуы үшін қалыпты жағдай болып есептеледі.

Инфляция факторының тұрақтылығы және оның ұйымның шаруашылық қызметінің нәтижелеріне белсенді әсері қаржылық талдау процессінде бұл фактордың ықпалын үнемі ескеру қажеттілігін анықтайды. Әлемдік тәжірибеде ұйымның қаржылық есеп беруіне инфляция факторының ықпалын бейтараптандырудың екі тәсілі бар:

- валюта бағамдарының ауытқуы бойынша қаржылық есептілікті қайта бағалау;
- тауар бағалары деңгейінің ауытқуы бойынша қаржылық есептілікті қайта бағалау.

Валюта бағамдарының ауытқуы бойынша қаржылық есептілікті қайта бағалаудың мәні келесідей. Кез-келген материалдық не материалдық емес объектілерінің алғашқы құжаттарында екі бағалау түрі, яғни натуралды және құндылық болатындықтан, қарапайым тәсіл құлдырап бара жатқан валюта бағамдарының өзгерісінен гөрі, қалыпты валюта бағамдарының ауытқуы бойынша құндылықтарды қайта бағалау болып табылады.

Қайта бағалаудың екі түрі бар:

- 1) статистикалық;

2) динамикалық.

Бірінші жағдайда, қайта бағалау қаржылық есептілікті жасау барысында дебиторлық және кредиторлық берешектерді қоспағанда, есептіліктің барлық баптарын қайта есептеу жолымен жүзеге асырылады немесе қайта бағалау тиісті келісімшарт негізінде баға белгілері ретінде тұрақты валютаны қолдану көзделген жағдайда жүзеге асырылады. Қайта есептеу барысында қаржылық есеп беру құрылған күнде қолданылған валюта бағамы пайдаланылады.

Динамикалық қайта бағалау көрсетілген процедураны күндіздікті орындалуын ұсынады. Әрине, бұл әдіс өте еңбекқор және бүкіл бухгалтерияның компьютерлендіру жүйесіне көшуін талап еткенде ғана мүмкін. Бұл әдісті тек негізгі валютаның сатып алу қабілеті өзгермелі валютаның сатып алу қабілетіне сәйкес келген жағдайда ғана қолдануға болатынын айта кеткен жөн, демек бұл валюталардың сатып алу қабілеттіліктерінде паритет бар.

Өмірде белгілі себептер ғана орын алмаса, мәселен мемлекет тарапынан валюталық бағамдарды реттеу, отандық тауарлар бойынша протекционистік саясат болмайды. Сондықтан тауарлық массаға баға индекстеріне негізделген қаржылық есеп беруді қайта бағалау әдісі бухгалтерлік ғылым мен бухгалтерлік тәжірибеде кең таралды.

Тауар бағалары деңгейінің ауытқуы бойынша қаржылық есептілікті қайта бағалау негізгі үш тәсілмен анықталады:

- сатып алу қабілеті бірдей ақша бірліктеріндегі бухгалтерлік есеп объектілерін бағалау;
- ағымдағы құны бойынша бухгалтерлік есеп объектілерін қайта бағалау;
- аралас тәсіл.

Бірінші әдіс негізінде ұйымға құйылған ақша қаражаттарының нәтижесіндегі капиталды түсіндіру идеясы (бухгалтерлік баланс пассивінің басымдығы) болса, екінші әдіс негізінде материалдық және материалдық емес құндылықтар негізінде құрылған капиталды түсіндіру идеясы (бухгалтерлік баланс активтерінің басымдығы) орын алса, үшінші әдіс негізінде алғашқы айтылған екі әдістің нақты элементтері бар.

Бұл әдісте ең бастысы, жанама табыс (залал) және олардың есебі жайлы түсінік маңызды орын алатынын айта кету қажет. Жекелегенде, бухгалтерлік баланстық қайта есептелген активтері мен пассивтері арасындағы сәйкессіздікті әртүрлі әдістермен бөлуге болады. Бірінші тәсіл инфляция әсерінен туындаған шығынды «Бөлінбеген пайда» бабымен байланыстыра отырып, кіріс (залал) ретінде қарастыруды көздейді. Екінші тәсіл бойынша меншікті капиталдың сатып алу қабілетінің сақталуы үшін қайта саналатын меншік құралдары көздерінің ақша бірліктерінің өзгеруі сатып алу қабілетінің өзгеру күшіне жатады, сондай-ақ инфляция әсерінен туындаған жанама табыс (залал) бухгалтерлік баланстағы актив пен пассив арасындағы айырмаға тең болады.

Сатып алу қабілеті бірдей ақша бірліктеріндегі бухгалтерлік есеп объектілерін бағалау әдісінің мәні ортақ индекстік баға бойынша ұйымның активтері мен міндеттемелерін периодты түрде қайта есептеуде. Барлық операциялар ағымдағы есепте орын алған құндары бойынша көрсетілгенімен, қаржылық есептілікті жинағанда олар өзгеріске ұшырап, түзетіледі. Нәтижесінде уақытша тұрақтылық пайда болады, яғни баланс пен қаржылық көрсеткіштер туралы есептілікте әртүрлі сәттерде орын алған әрбір баптың элементтері бірдей бағада көрініс табады.

Инфляция ақшның сатып алу қабілетінің төмендеуі процессі болғандықтан баланстық баптардың бағаларына әрқалай әсер етеді, сондықтан берілген тәсіл бухгалтерлік баланс объектілерін монетарлы және монетарлы емес деп екі топқа жіктейді.

Монетарлы активтер (міндеттемелер) – ақша түрінде болатын немесе ақша қаражаттарының сомасы бойынша төленген не алынған есептік объектілер. Мұндай объектілер табиғатына қарай есептілікте ағымдағы құны бойынша көрсетіледі және сатып алу қабілетінің ақша бірліктерінің ұзақ мерзімді өзгеруі әсерінен қайта бағалауға ұшырамайды. Бұларға кассадағы және есеп айырысу шоттарындағы ақша қаражаттары, депозиттер, қаржылық салымдар, дебиторлық және кредиторлық берешектер жатады.

Монетарлы емес активтер (міндеттемелер) – уақыт ағынымен және бағаның өзгеруімен өзгеріске ұшырайтын ақша құндарымен байланысты есептік объектілер. Табиғатына қарай бұл объектілер қайта бағалануы қажет. Бұларға негізгі құралдар, материалдық емес активтер, өндірістік қорлар, болашақта қызмет көрсету нәтижесінде өтелуі керек болған контрагенттер арасындағы міндеттемелер жатады.

Жоғарыда қаралған тәсілдің тәжірибелік түрі бірнеше кезеңнен тұрады:

- 1) өзіндік құнды пайдалану арқылы қаржылық есептілікті құру;
- 2) қаржылық есептіліктің барлық баптарын монетарлы және монетарлы емес деп екі топқа бөлуді жүзеге асыру;
- 3) монетарлы емес объектілер жылдар бойы алынған активтердің (туындаған міндеттемелердің) ортақ индекстік бағасы көмегімен ағымдағы құнына қайта бағаланады;
- 4) есепті кезеңде сатып алу қабілетіндегі ақша бірліктерінің өзгеруінен қайта бағаланған қаржылық есептілікті және пайданы (залалды) есептеуді құру.

Соңғы көрсеткіш монетарлы активтер мен міндеттемелердің есепті кезең басына және соңына, сондай-ақ олардың салыстырылуына байланысты ортақ индекстік баға көмегімен қайта бағалау нәтижесінде анықталады. Мұндай есептеудің мәні қарапайым: инфляция кезінде ақша бірліктерінің сатып алу қабілеті құлдырайды, сондықтан қасададағы және есеп айырысу шоттарындағы ақша қаражаттарын көбейту пайдасыз және қажетсіз жоғалтуларға әкеп соқтырады.

Бұл әдісті ақпараттық қамтамасыз етудің маңызды элементі – баға индексінің ортақ динамикасы болатынын ашып көрсеткен жөн. Талдамалық процедуралардың алгоритмі төмендегідей:

- 1) жылдар бойы алынған (туындаған) барлық объектілер топтастырылады;
- 2) әрбір жыл үшін объектілердің құндық бағасы ағымдағы жылдың баға индексіне қолдану арқылы қайта бағаланады.

Ақша бірліктерінің сатып алу қабілеттері бірдей бухгалтерлік есеп объектілерінің құндық жағдайы мынадай: авансталған капиталдың жалпы өсуінің бір бөлігі инфляция әсерімен жабылады, бұл бағаның жалпы индексімен көрінеді. Оның екі бөлігі бар. Бірінші бөлігі меншікті капиталды оның жиынтық сатып алу қабілетінің сақталуын қамтамасыз ететіндей мөлшерге ұлғайтуға жұмсалады. Екінші бөлігі монетарлы активтерден кредиторлық берешектің асып кетуімен байланысты инфляциялық пайданы (залалды) ұсынады.

Сатып алу қабілеттілегі бірдей ақша бірліктеріндегі бухгалтерлік есеп объектілерін бағалау әдісінің мүмкіндіктері өптеген практиктер мен ғалымдарды қанағаттандырмаған. Бұл жағдайда кез-келген нақты ұйым тек кейбір жалпыланған мағынада инфляция әсеріне ұшырайтын болса, онда бағаның жалпы индексіне назар аудару маңызды емес. Ұйым өзінің ақша қаражаттарын нарықтық қоржын үшін құртпайды, тәжірибелік жағынан қарағанда оны қызықтыратыныны мұнайдың, материалдардың, жартылай фабрикаттардың, олар қолданатын қызмет көрсетулердің, сонымен қатар өздері шығаратын өнімдердің құнының өзгеруі болып табылады. Бұл жағдайда, сатып алу қабілеттілігі бірдей ақша бірліктерінің бухгалтерлік есеп объектілерін бағалау әдісінде критиктердің ойынша, қаржылық талдау мақсаты үшін қаржылық есептілікті қайта есептеуде өзге әдістер қажет болатынын айта кету керек, жекелегенде, ұйым нарықтық ағымдағы құнды немесе өзін қызықтыратын мұнай, өнім, тауар, қызметтің жеке индекстік бағаларын қолданады. Бұл әдіс ағымдағы құн бойынша бухгалтерлік есеп объектілерін қайта бағалау тәсілінде ғана қолданылмақ.

Бұл әдістің мәні - активтердің ағымдағы бағасы бойынша қаржылық есептілікті құру. Негізгі мәселе баланстық баптарды ағымдағы құнмен қалыптастырудың қиындығы мен субъективтілігінде жатыр. Сондықтан ағымдағы құн бойынша бухгалтерлік есеп объектілерін қайта бағалау әдісі көп критикаға ұшырайды.

Кез-келген объектінің ағымдық құнын анықтау үшін үш тәсіл бар:

- активтерді сату мүмкіншілігінің бағалары бойынша;
- қалпына келтіру құны бойынша, яғни активтердің орнын ауыстыруға жұмсалатын ағымдағы шығындар бойынша;

- экономикалық құны бойынша, яғни активтерді пайдалану нәтижесінде болашақта түсетін таза түсімдердің дисконттық бағалары бойынша.

Бірінші жағдайда ұйымның құндылықтары нарықта сатылу мүмкіндігі туралы сөз болады, екінші жағдайда егер негізгі және айналым құралдарын ауыстыру керек болса, онда орын ауыстыру қаншаға шығады, яғни бірінші тәсіл сатылым жайлы, екінші тәсіл сатылым құнына байланысты болады. Сатып алу үнемі қымбат болғандықтан, екінші тәсіл активтердің жоғары бағасына алып келеді. Кредиторлар үшін бірінші тәсіл жағымды болса, ұйым әкімшілігі үшін екінші тәсіл орынды.

Есептеу процедураларының алгоритмі сатып алу қабілеті бірдей ақша бірліктеріндегі бухгалтерлік есеп объектілерін бағалау әдістемесінің сипаттамасына ұқсас және жалпы баға индексінің орнына баға индекстері базалық номенклатура үшін қолданылады. Меншікті құралдардың есептелуі жүргізілмейді, ал пассивтерден алынған активтердің асып түсуі «Бөлінбеген пайда» бабымен сипатталады.

Сонымен, бухгалтерлік есеп объектілерін ағымдағы құн бойынша қайта бағалау әдісінің шешуші қадамы келесідей. Ұйымға инфляция іс жүзінде әсер етпейді, сол үшін меншікті капитал да қалпына келтірілмейді. Капиталдың аванстылығының жалпы өсімі иек ұйымға тиесілі активтер бағасының өзгеруіне байланысты болмақ.

Аралас тәсіл ағымдағы құн бойынша бухгалтерлік есеп объектілерін қайта бағалау әдісінің әртүрлілігімен және инфляция нәтижесінде алынған жанама кіріс (жоғалтулар) бөлінуімен байланысты.

Аралас әдісті қолданған кезде меншікті капиталдың көздері бағаларды жалпы индексіне қайта есептелуге ұшырайды, яғни бухгалтерлік есеп объектілерін сол сатып алу қабілеттілігінің ақшалай бірліктерінде пайдаланғандай, активтер жеке баға индекстеріне сәйкес қайта есептелген айырма бухгалтерлік баланстың активі мен пассивін бағалау инфляция әсерінен жанама табыс (залал) ретінде қарастырылады және «Бөлінбеген пайда» бабымен көрсетіледі.

Сонымен, жоғарыда аталған әдіс мәні мынадай болмақ. Ұйым инфляция ықпалына түскен. Бағалардың өзгеруі әсерінен капитал аванстылығының өсімі екі бөліктен тұрады. Бірінші бөлігі – ортақ индекстік баға бойынша есептелетін, сатып алу қабілетінің сақталуын қамтамасыз ететін мөлшерге ұлғайтуға капитал аванстылығының өсімі. Екінші бөлігі – ұйым басқаратын монетарлы активтерден кредиторлық берешектің асып түсуі активтерге бағаның өзгеруімен байланысты инфляциялық табысты қамтиды.

Жоғарыда көрсетілген әдістердің кез-келген түрін қолдану арқылы ұйымның қаржылық есептілігіне бейтараптық әсер етіп, қаржылық талдауға кірісуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. С.И.Крылов // Финансовый анализ// 2016 С 70-72
2. Ю.А.Лукаш // Анализ финансовой устойчивости коммерческой организации и пути ее повышения// 2012 С 22-23
3. Кеулимжаев К.К // Кәсіпорындағы қаржылық есеп// 2003 С 384-385